

การทดลองที่ 7

การหาปริมาตรหนึ่งโมลของแก๊สที่อุณหภูมิและความดันมาตรฐาน

(Determining molar volume of a gas at standard temperature and pressure)

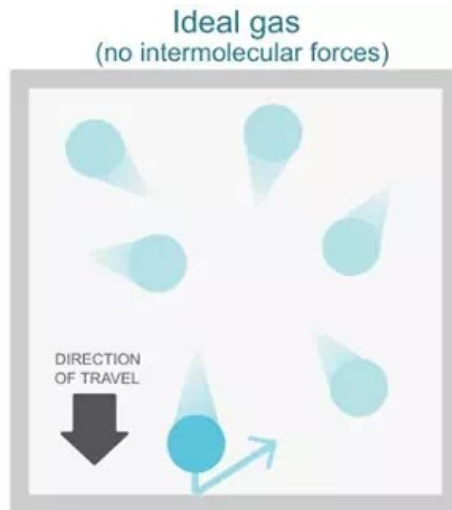
วัตถุประสงค์

1. เพื่อฝึกทักษะการทดลองเกี่ยวกับกฎของแก๊ส
2. เพื่อหาปริมาตรหนึ่งโมลของแก๊สที่อุณหภูมิและความดันมาตรฐานจากการทดลอง

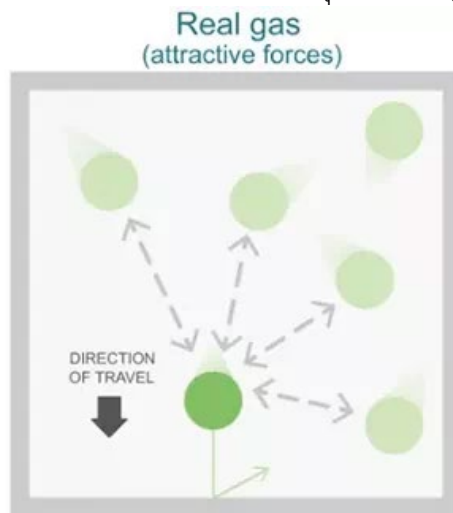
หลักการ

แก๊ส (Gas) เป็นสารที่มีสถานะเป็นแก๊สที่อุณหภูมิห้อง ที่มีแรงยึดเหนี่ยวระหว่างอนุภาคน้อยมาก ทำให้โมเลกุลของแก๊สอยู่ห่างกันมากเมื่อเทียบกับสถานะของเหลวหรือของแข็ง จึงทำให้โมเลกุลของแก๊สมีการเคลื่อนที่อย่างอิสระ ดังนั้นเมื่อบรรจุแก๊สไว้ในภาชนะ แก๊สจึงเกิดการแพร่กระจายเต็มภาชนะที่บรรจุ ทำให้แก๊สมีรูปร่างเปลี่ยนไปตามภาชนะที่บรรจุ แก๊สมีความหนาแน่นต่ำกว่าของแข็งและของเหลว จึงสามารถบีบอัดให้มีปริมาตรลดลงได้ ซึ่งแก๊สเป็นหนึ่งในสถานะของสารที่ประกอบด้วยของแข็ง ของเหลว และแก๊ส [1] ประเภทของแก๊สแบ่งได้เป็น 2 ชนิดดังนี้

- 1) แก๊สอุดมคติ (Ideal gas) คือแก๊สที่ถูกมองเป็นแก๊สที่มีพฤติกรรมเรียบง่ายและสมบูรณ์ที่สุดตามกฎของแก๊ส (Gas laws) ซึ่งรวมถึงกฎของบอยล์ (Boyle's law), กฎของชาร์ลส์-กฎของเกย์-ลูซแซก (Charles-Gay-Lussac's law), และกฎของอาโวกาโดร (Avogadro's law) โดยแก๊สอุดมคติดังกล่าวมีลักษณะ (1) มีโมเลกุลขนาดเล็กที่สามารถพุ่งกระจายไปทั่ว ทำให้มีระยะห่างระหว่างโมเลกุลมากกว่าสารในสถานะของเหลวหรือของแข็ง ส่งผลให้เกิดแรงดึงดูดและแรงผลักระหว่างโมเลกุลต่ำ กล่าวคือไม่มีแรงดึงดูดหรือแรงกระทำต่อกันเกิดขึ้นระหว่างอนุภาคหรือโมเลกุลของสาร ซึ่งทำให้สามารถมองแก๊สอุดมคติในรูปแบบที่เรียบง่ายและตรงไปตามกฎของแก๊สดังรูปที่ 7.1 (2) ปริมาตรขึ้นอยู่กับอุณหภูมิและความดัน กล่าวคือปริมาตรของแก๊สอุดมคติเพิ่มขึ้นเมื่ออุณหภูมิเพิ่มขึ้นและลดลงเมื่ออุณหภูมิลดลง โดยความดันในกรณีที่ปริมาตรและจำนวนโมเลกุลคงที่จะเปลี่ยนแต่เพียงแต่ความดันเท่านั้น (3) ปริมาตรของแก๊สอุดมคติสัมพันธ์กับความดันและอุณหภูมิตามสมการที่ 7.1 แก๊สอุดมคติดังกล่าวมักถูกใช้ในการศึกษาและคำนวณสมบัติของแก๊สในเงื่อนไขปกติโดยไม่ต้องพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับโมเลกุลของแก๊สที่ใช้ และในกรณีที่แก๊สอุดมคติเป็นแบบจำลองที่มีความแม่นยำสูงในสภาวะปกติ แม้ว่าในความเป็นจริงแก๊สจริง (Real gas) อาจมีพฤติกรรมที่ไม่ตรงกับแก๊สอุดมคติในเงื่อนไขบางสภาวะ เช่น ในสภาวะที่มีความดันสูงหรืออุณหภูมิต่ำมาก ๆ แก๊สจริงอาจมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากแก๊สอุดมคติในเงื่อนไขทั่วไป เป็นต้น ตัวอย่างของแก๊สที่มีพฤติกรรมใกล้เคียงกับแก๊สอุดมคติคือ แก๊สไนโตรเจน (Nitrogen gas)
- 2) แก๊สจริง (Real gas) คือแก๊สที่มีพฤติกรรมต่างจากแก๊สอุดมคติ (Ideal gas) ในเงื่อนไขบางสภาวะ แก๊สจริงมีแรงยึดเหนี่ยวระหว่างโมเลกุล โมเลกุลของแก๊สจริงมีขนาดและมีแรงสัมพันธ์ต่อโมเลกุลอื่นๆ ดังรูปที่ 7.2 ในสภาวะที่ไม่ใช่เงื่อนไขที่เหมาะสมสำหรับแก๊สอุดมคติ แก๊สจริงแสดงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแบบกับแก๊สอุดมคติในเงื่อนไขปกติเมื่ออุณหภูมิสูงและความดันต่ำ แต่ในสภาวะที่มีความดันสูงหรืออุณหภูมิต่ำมาก ๆ พฤติกรรมของแก๊สจริงอาจมีความแตกต่างออกไปจากแก๊สอุดมคติ แก๊สจริงจะมีสมบัติใกล้เคียงกับแก๊สอุดมคติในสภาวะปกติมากที่สุดคือ แก๊สเฉื่อย (Inert gas) [2, 3, 4]

รูปที่ 7.1 แบบจำลองการเคลื่อนที่โมเลกุลของแก๊สอุดมคติ [5]

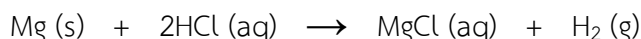
รูปที่ 7.2 แบบจำลองการเคลื่อนที่โมเลกุลของแก๊สจริง [5]

สมบัติของแก๊สขึ้นอยู่กับ 4 ตัวแปร คือ ความดัน ปริมาตรของแก๊ส อุณหภูมิ และปริมาณของแก๊ส (จำนวนโมลของแก๊ส) การกล่าวถึงแก๊สจะต้องระบุปริมาตร อุณหภูมิ และความดันด้วย เนื่องจากเป็นสมบัติเฉพาะของแก๊ส (Intensive properties) และสามารถอธิบายได้โดยการใช้กฎของแก๊สอุดมคติ ซึ่งเป็นการรวมกฎของบอยล์ (Boyle's law) กฎของชาร์ล (Charles's law) กฎของเกย์-ลูซแซก (Gay-Lussac's law) และกฎของอะโวกาโดร (Avogadro's law) ดังสมการที่ 7.1 [6, 7, 8]

$$PV = nRT \quad (7.1)$$

- เมื่อ
- P = ความดัน (atm)
  - V = ปริมาตร (L)
  - n = จำนวนโมล (mol)
  - T = อุณหภูมิ (K)
  - R = ค่าคงที่ของแก๊ส (Gas constant) มีค่า 0.08206 (L•atm)/(mol•K)

ฉะนั้นในการทดลองนี้จะศึกษาเกี่ยวกับกฎของแก๊สโดยอาศัยการทดลองจากการเตรียมแก๊สไฮโดรเจน (H₂) จากปฏิกิริยาระหว่างโลหะแมกนีเซียม Mg กับสารละลายกรด HCl ดังปฏิกิริยา

จากปฏิกิริยาข้างต้นจะเห็นได้ว่า Mg จำนวน 1 โมล ทำปฏิกิริยาพอดีกับ HCl จำนวน 2 โมล แล้วเกิด H₂ 1 โมล ซึ่งปฏิกิริยาหนึ่งๆ สารกำหนดปริมาณ อาจจะเป็นสารตัวใดก็ได้ที่เป็นตัวเข้าทำปฏิกิริยาและเป็นตัวจำกัดให้ปฏิกิริยาสิ้นสุดลง ซึ่งแก๊สที่เกิดขึ้นเป็นแก๊สจริง (Real gas) ทำการทดลองโดยการเก็บแก๊สจากการแทนที่น้ำ จากค่าปริมาตรอุณหภูมิ ความดัน และจำนวนโมลของแก๊ส จะสามารถหาค่า R ได้ โดยความดันของแก๊สไฮโดรเจนที่เก็บโดยการแทนที่น้ำ ได้จากการหักค่าความดันไอน้ำอิ่มตัว (Vapor pressure of water) ดังตารางที่ 1 ออกจากค่าความดันบรรยากาศที่อุณหภูมิเดียวกันกับอุณหภูมิของแก๊สที่เกิดขึ้น

ตารางที่ 1 ค่าความดันไอน้ำอิ่มตัวที่อุณหภูมิต่างๆ

อุณหภูมิ (°C)	ความดัน (Pa)	อุณหภูมิ (°C)	ความดัน (Pa)	อุณหภูมิ (°C)	ความดัน (Pa)
0	610.472	17	1937.14	34	5319.20
1	656.734	18	2063.39	35	5622.77
2	705.795	19	2197.71	40	7375.80
3	757.924	20	2337.77	45	9583.04
4	813.385	21	2486.42	50	12333.4
5	872.313	22	2643.34	55	15737.1
6	934.973	23	2808.79	60	19915.3
7	1001.63	24	2983.30	65	25002.8
8	1072.56	25	3167.15	70	31156.9
9	1147.75	26	3360.86	75	38542.8
10	1227.74	27	3564.84	80	47341.9
11	1312.40	28	3779.49	85	57807.6
12	1402.26	29	4005.33	90	70094.3
13	1497.32	30	4242.78	95	84511.5
14	1589.11	31	4492.22	100	101323
15	1704.90	32	4754.59	105	120797
16	1817.67	33	5030.03		

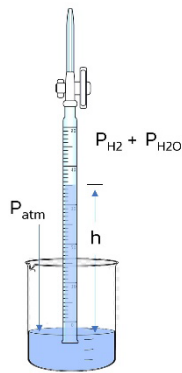
การคำนวณหาปริมาตรหนึ่งโมลของแก๊สที่อุณหภูมิและความดันมาตรฐานจากการทดลอง [9]

1. การหาจำนวนโมล (n)

จำนวนโมลของแก๊ส H₂ = จำนวนโมลของ Mg

$$\text{จำนวนโมลของ Mg} = \frac{\text{น้ำหนักของ Mg}}{\text{มวลอะตอมของ Mg}}$$

2. การคิดความดันของแก๊ส (ที่ถูกต้อง)

สมมูลของความดัน

$$P_{\text{atm}} = P_{\text{gas}} + P_{\text{H}_2\text{O}} + P_h \quad (7.2)$$

$$P_{\text{gas}} = P_{\text{atm}} - P_{\text{H}_2\text{O}} - P_h \quad (7.3)$$

เมื่อ P_{gas} = ความดันของแก๊ส H_2

P_{atm} = ความดันบรรยากาศ

$P_{\text{H}_2\text{O}}$ = ความดันอิมิตัวของน้ำที่อุณหภูมิหนึ่งๆ

P_h = ความดันเนื่องจากน้ำสูง h (cm) ที่เหลือในบิวเรต

ค่า P นี้จะถูกต้องเมื่อระดับน้ำในบิวเรตที่เก็บแก๊สเท่ากับระดับน้ำในปิกเกอร์ แต่ในการทดลองจริงแก๊สแทนที่น้ำได้ไม่หมด ทำให้ระดับน้ำในบิวเรตสูงกว่าระดับน้ำในปิกเกอร์ ดังนั้นจึงต้องใช้สมการที่ 7.3 เพื่อหาความดันของแก๊สที่ถูกต้อง

เมื่อ ระดับน้ำสูง 1 เซนติเมตร เป็นความดัน 98.088 Pa

ระดับน้ำสูง h เซนติเมตร เป็นความดัน $98.088 \times h$ Pa

กำหนดให้ $760.00 \text{ mmHg} = 1.01 \times 10^5 \text{ Pa}$ และน้ำสูง 1 cm จะมีความดันเท่ากับ 98.088 Pa

3. การหาค่าคงที่ของแก๊ส (R) จากสมการแก๊สอุดมคติ $PV = nRT$

หาค่า R ได้จากสูตร

$$R = \frac{P_{\text{H}_2} V_{\text{H}_2}}{n_{\text{H}_2} T_{\text{H}_2}}$$

ค่า R จะอยู่ในหน่วย $\text{J/mol}\cdot\text{K}$

เมื่อ n = จำนวนโมลของแก๊สที่เกิดขึ้น ในหน่วยโมล (mol)

P = ความดันของแก๊สในหน่วยปาสกาล (Pa)

V = ปริมาตรของแก๊สในหน่วย m^3 ซึ่งมีค่าเท่ากับปริมาตรของน้ำที่ถูกแทนที่

T = อุณหภูมิของแก๊ส ในหน่วยเคลวิน (K)

4. การคำนวณค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนของค่า R (%Error)

$$\% \text{Error} = \frac{|R - 8.314|}{8.314} \times 100$$

อุปกรณ์

1. บิวเรต ขนาด 50 mL
2. ท่อพลาสติกนำแก๊ส
3. ขวดเก็บสาร (Reagent bottle) ขนาด 25 mL
4. กระจกตวง ขนาด 50 mL
5. ปิกเกอร์ ขนาด 50, 250 mL
6. เทอร์โมมิเตอร์แบบดิจิตอล

สารเคมี

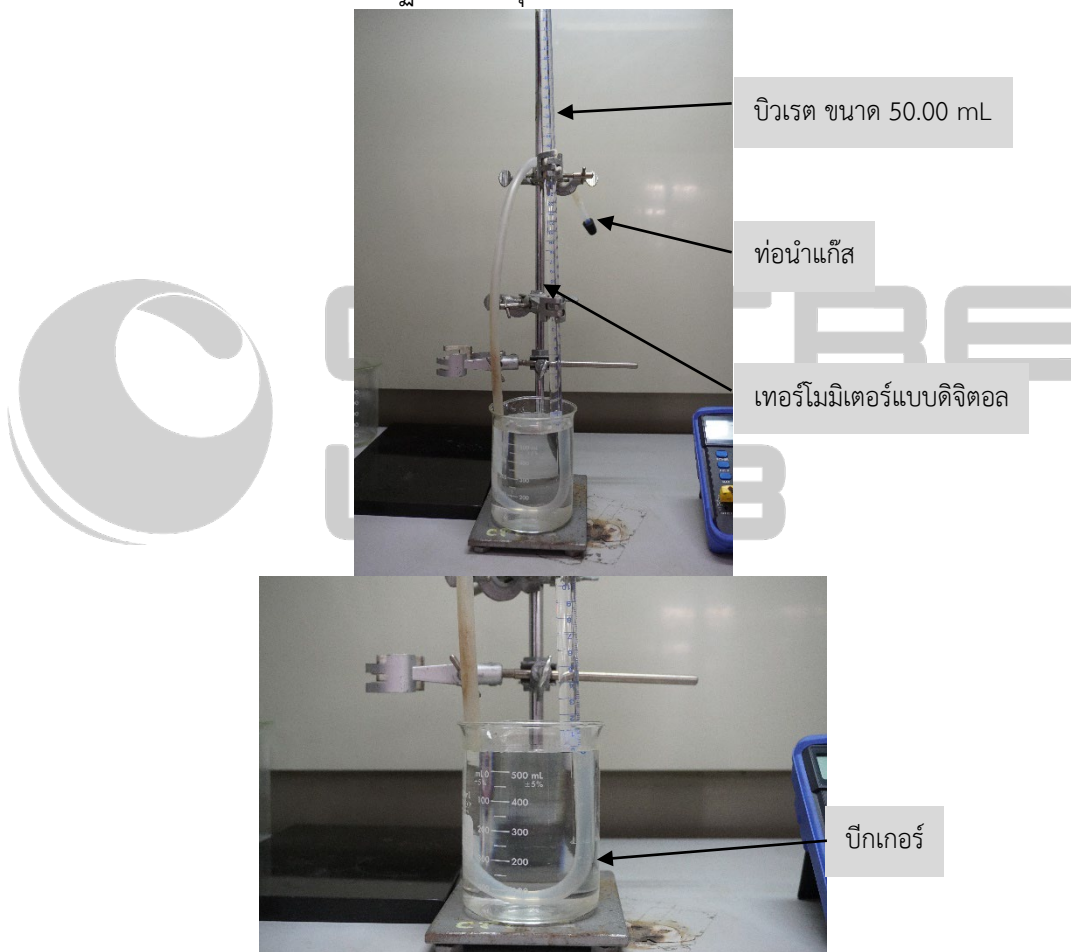
1. ลวดแมกนีเซียม (Mg) ชัดด้วยกระดาษทราย ตัดเป็นชิ้นเล็กๆ
2. สารละลายกรด HCl 1.0 mol/L

วิธีการทดลอง

ตอนที่ 1 การจัดเตรียมอุปกรณ์การทดลอง

1. เตรียมอุปกรณ์การทดลองดังรูปที่ 7.3 บรรจุน้ำในบิวเรตให้เต็ม แล้วกลับด้านเอาด้านที่มีจุกปิด (Stopcock) ไว้ด้านบน แล้วจุ่มลงในบีกเกอร์ขนาด 600 mL ที่บรรจุน้ำ 500 mL โดยให้ปลายบิวเรตครอบท่อ นำแก๊สไว้
2. จากนั้นเปิดจุกปิดให้น้ำในบิวเรตลดระดับลง และมีที่ว่างเหนือระดับน้ำพอสมควร เพื่อให้อ่านระดับน้ำแรกเริ่มได้
3. ควรระมัดระวังในการอ่านปริมาตรน้ำ เพราะเป็นการอ่านกลับข้างของตัวเลขที่ปรากฏอยู่ที่ด้านข้างของบิวเรต (ถ้าระดับน้ำอยู่ที่ 40.00 mL ก็แสดงว่าปริมาตรของน้ำในบิวเรตเป็น 40.00 mL) เมื่อมีการแทนที่น้ำด้วยแก๊สที่เกิดขึ้นจากการทดลอง ปริมาตรของแก๊สจะเท่ากับผลต่างของปริมาตรของน้ำในบิวเรตตอนเริ่มต้นและตอนที่ปฏิกิริยาสิ้นสุดแล้ว

รูปที่ 7.3 การจัดชุดการทดลอง

ตอนที่ 2 การทดลองการเตรียมแก๊สไฮโดรเจน

1. ชั่งลวดแมกนีเซียม หนักประมาณ 0.02-0.03 g แล้วใส่ลงในปิกเกอร์
2. ตวงสารละลายกรด HCl 1.0 mol/L ปริมาตร 20.0 mL ด้วยกระบอกตวง ใส่ในขวดใส่สารแล้ววัดอุณหภูมิกรดก่อนทำการทดลอง
3. ทำการต่อท่อ นำแก๊สเข้ากับขวดใส่สาร และนำลวดแมกนีเซียมใส่ลงในขวดใส่สาร รีบปิดจุกทันที
4. แก้วขวดใส่สารเบาๆ จนกระทั่งไม่มีแก๊สเกิดขึ้น แสดงว่าปฏิกิริยาสิ้นสุด สังเกตจากการแก๊สที่ไปแทนที่น้ำในบิวเรต
5. บันทึกปริมาตรของน้ำที่หายไป (หน่วย mL) และวัดอุณหภูมิของน้ำที่บรรจุในปิกเกอร์
6. วัดอุณหภูมิของกรด HCl หลังทำปฏิกิริยา
7. หลังจากนั้นใช้ไม้บรรทัดวัดความสูงของน้ำที่เหลืออยู่ในบิวเรตจากระดับน้ำที่อยู่ในปิกเกอร์ (หน่วยเป็น cm)
8. จากนั้นนำผลที่ได้ไปคำนวณหาปริมาตรหนึ่งโมลของแก๊สที่อุณหภูมิและความดันมาตรฐาน ค่าคงที่ของแก๊ส (R) และเปอร์เซ็นต์ความคาดเคลื่อนของค่า R เมื่อเทียบกับทฤษฎี

**รายงานผลการทดลองที่ 7 การหาปริมาตรหนึ่งโมลของแก๊สที่อุณหภูมิและความดันมาตรฐาน
(Determining molar volume of a gas at standard temperature and pressure)**

กำหนดให้

- มวลโมเลกุลของแมกนีเซียม = 24 g/mol
- ความดันบรรยากาศ (P) ที่ใช้ในการทดลอง = 760 mmHg

ตารางบันทึกผลการทดลอง

ความดันบรรยากาศ (P_{atm}).....mmHg = ... Pa

ความเข้มข้นของสารละลาย HCl .....mol/L

ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น .....

	ผลการทดลอง
ปริมาตรของสารละลาย HCl ที่ใช้ผสม (หน่วย mL)	
น้ำหนักของ Mg ที่ใช้ผสม (หน่วย g)	
อุณหภูมิของ HCl ก่อนเริ่มทำการทดลอง (หน่วย °C)	
อุณหภูมิของ HCl หลังทำการทดลอง (หน่วย °C)	
ปริมาตรน้ำเริ่มต้นในบิวเรต (หน่วย mL)	
ปริมาตรน้ำสุดท้ายในบิวเรต (หน่วย mL)	
ความสูงของระดับน้ำ (h) ที่เหลือในบิวเรตจากระดับน้ำในปิกเกอร์ (หน่วย cm)	
อุณหภูมิของน้ำในปิกเกอร์ (หน่วย °C)	

การคำนวณหาปริมาตรหนึ่งโมลของแก๊สที่อุณหภูมิและความดันมาตรฐาน

ขั้นที่ 1 การหาจำนวนโมลของแก๊ส H_2 (n_{H_2}) ที่เกิดขึ้น

	ผลการคำนวณ
จำนวนโมลของสารละลาย HCl ที่ใช้ผสม (หน่วย mol)	
จำนวนโมลของ Mg ที่ใช้ผสม (หน่วย mol)	
จำนวนโมลของแก๊ส H_2 (n_{H_2}) ที่เกิดขึ้น (หน่วย mol)	

การคำนวณ

ขั้นที่ 2 การคำนวณปริมาตรของแก๊ส H_2 (V_{H_2}) ที่เกิดขึ้น

	ผลการคำนวณ
ปริมาตรน้ำที่ถูกแทนที่ด้วยแก๊ส H_2 (หน่วย mL) (จากปริมาตรน้ำในบิวเรตที่หายไป)	
ปริมาตรของแก๊ส H_2 (V_{H_2}) ที่เกิดขึ้น (หน่วย m^3)	

การคำนวณ

ขั้นที่ 3 การหาความดันของแก๊ส H_2 (P_{H_2}) ที่เกิดขึ้น

จากสมการ $P_{(H_2)} = P_{(atm)} - P_{(H_2O)} - P_{(h)}$

	ผลการคำนวณ
ความดันไออิ่มตัวของน้ำ $P_{(H_2O)}$ (หน่วย Pa) (ดูจากตารางค่าความดันไอน้ำอิ่มตัว)	5560.86
ความดันเนื่องจากระดับน้ำที่เหลือในบิวเรต $P_{(h)}$ (หน่วย Pa) = $(98.088 \times h)$	1667.196
ความดันของ H_2 ที่เกิดขึ้น $P_{(H_2)}$ (หน่วย Pa)	
ความดันของแก๊ส H_2 (P_{H_2}) ที่เกิดขึ้น (หน่วย J/m^3) ($1 \text{ Pa} = 1 \text{ J/m}^3$)	

การคำนวณ

ขั้นที่ 4 การคำนวณค่าคงที่ของแก๊ส (R)

จากสมการ $R = \frac{P_{H_2} V_{H_2}}{n_{H_2} T}$

จากการผลการคำนวณ

$P_{H_2} = \dots\dots\dots J/m^3$

$V_{H_2} = \dots\dots\dots m^3$

$n_{H_2} = \dots\dots\dots mol$

$T_{H_2} = \text{อุณหภูมิของน้ำในบีกเกอร์} + 273.15 = \dots\dots\dots + 273.15 = \dots\dots\dots K$

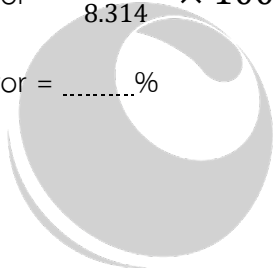
ค่า $R = \frac{P_{H_2} V_{H_2}}{n_{H_2} T}$

ดังนั้น ค่าคงที่ของแก๊ส (R) = $\dots\dots\dots J/mol \cdot K$

การคำนวณ %ความคลาดเคลื่อน

$\%Error = \frac{|R-8.314|}{8.314} \times 100$

$\%Error = \dots\dots\dots\%$

CATRE
LAB

สรุปและวิจารณ์ผลการทดลอง

อ้างอิง

- [1] ณปภัช พิมพ์ดี, “สถานะของสาร,” คลังความรู้ SciMath, 28 5 2560. [Online]. Available: <https://www.scimath.org/lesson-chemistry/item/7078-2017-05-28-02-15-42>. [Accessed 17 10 2566].
- [2] ณปภัช พิมพ์ดี, “แก๊ส (gas),” คลังความรู้ SciMath, 5 6 2560. [Online]. Available: <https://www.scimath.org/lesson-chemistry/item/7173-gas>. [Accessed 17 10 2566].
- [3] “แก๊ส และ สมบัติ ของ แก๊ส ,” Orange Innovation, [Online]. Available: <https://www.orangeth.com/GasArticles/-%E0%B9%81%E0%B8%81%E0%B9%8A%E0%B8%AA%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%81%E0%B9%8A%E0%B8%AA.html>. [Accessed 17 10 2023].
- [4] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรวิทย์ จันทร์สุวรรณ, “สมบัติของแก๊ส ของแข็ง ของเหลว และสารละลาย,” ตำราเคมีสำหรับวิศวกร, กรุงเทพฯ, คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2559, p. 165.
- [5] NGThai, “กฎและทฤษฎีของก๊าซอุดมคติ,” NATIONAL GEOGRAPHIC ASIA, 9 11 2022. [Online]. Available: <https://ngthai.com/science/45163/gas-ideal-gas/>. [Accessed 18 10 2023].
- [6] ศุภาวีดา จรรยา, “สสารและการเปลี่ยนแปลง,” คลังความรู้ SciMath , 26 9 2019. [Online]. Available: <https://www.scimath.org/lesson-chemistry/item/8794-2018-09-21-02-04-34>. [Accessed 4 9 2023].
- [7] CHULATUTOR.COM, “เคมี แก๊ส และ สมบัติ ของ แก๊ส ,” 2023. [Online]. Available: <https://www.chulatutor.com/blog/%E0%B9%80%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B8%B5-%E0%B9%81%E0%B8%81%E0%B9%8A%E0%B8%AA%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%81%E0%B9%8A%E0%B8%AA/>.
- [8] สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ, บทที่ 7 แก๊สและสมบัติของแก๊ส, กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ, 2560.
- [9] Faculty of Science, KMUTT, Chemistry Laboratory, Faculty of Science, KMUTT.